

Vanesa Matajč
Ali ptice lahko odletijo?

Berta Bojetu: PTIČJA HIŠA
 Wieser, Celovec-Salzburg 1995

Že prozni prvenec Berte Bojetu, *Filio ni doma*, nekoliko pripada področju t. i. ženske pisave, in sicer po tistem razumevanju tega izraza, po katerem gre – *do neke mere* – za roman o ženskem doživljanju sveta, kajpak skozi oči ženske pripovedovalke. Na Slovenskem se lahko v tem problemskem območju že ta pisateljčin prvenec po umetniški kvaliteti primerja le še z romanom Nedeljke Pirjevec *Zaznamovana*, to pomeni, da sicer omogoča feministično podložene interpretacije, vendar te nujno ostajajo parcialne oziroma nezadostne.

Omenjeno umetniško kvaliteto ohranja tudi drugi pisateljčin roman *Ptičja hiša*, ki je zasnovan kot nadaljevanje pripovedi o usodi junakinje Filio ter njenega posvojenega brata in ljubimca Urija. *Ptičja hiša* je s prvim romanom povezana tudi zaradi ohranjanja tesnobne, že praviccate kafkavske atmosfere, zlasti s pomočjo "knjige v knjigi", vložnega rokopisa na novo uvedene junakinje Kaline, ki predstavlja večji in osrednji del romana. Kalina je po svoji usodi popolnoma, po značaju pa delno Filijin alter ego, s tem je Berti Bojetu uspelo vzpostaviti koherenco znotraj *Ptičje hiše* ter enovitost obeh svojih romanov.

Že roman *Filio ni doma* se začne z junakinjino prvoosebno pripovedjo. Tudi *Ptičja hiša* odpre isto tematiko, problematizacijo ženskih socialnih odnosov, in sicer s Filio; ta tokrat poveča distanco do svoje

zgodbe z nagovorom, v obliki drugoosebne pripovedi neimenovani in nedefinirani nevidni poslušalki. Ta poslušalka je najbrž kar sama Filio, saj se opisana pripovedna tehnika ujema z junakinjino osebnostjo: sama priznava razcepljenost svojega jaza. Medtem ko je njena prva podoba družabna; ko samo sebe raztresa med ljudmi in udušuje nenehni nemir z vrsto mimobežnih moških, se občasno oglasi tudi druga osebnostna plat, ki hrepeni po notranjem miru. Notranjo pomiritev, nekakšno (sicer altruistično) samozadostnost, pa je v *Ptičji hiši* uspelo osvojiti le Uriju, saj je ljubljjen najbrž prav zaradi tega hrepenenega duševnega ravnotežja.

Po opisu Filijinega ekscesnega poskusa samomora in umora, ki ne zmanjša njenega travmatičnega duševnega kaosa, skupaj z junakinjo začnemo brati rokopis Urijeve prijateljice, nespolne ljubimke Kaline. Kalinin rokopis kot osrednji del *Ptičje hiše* nas z izoliranega, geografsko nedoločenega otoka prvega romana tokrat preseli v prav tako izolirano in geografsko nedoločeno hribovsko pokrajino. Z navzočnostjo vojakov in brutalnih metod represije nad avtohtono vaško skupnostjo jasno zarisuje podobo nekakšnega geta oziroma nas spominja na nacistično prakticanje rasne teorije. Zaradi umetniške univerzalnosti romana je to podobo mogoče aplicirati na katerikoli kraj in čas v vojni, zaradi nekaterih realij tudi na sodobno bosansko tragedijo, obenem pa roman presega takšno enostransko interpretacijo. Pisateljica torej s skrbno selekcijo dejstev na bistvene motive izriše abstraktni okvir ogrožene človeške skupine, ki je zaradi ogroženosti nasilna tudi navznoter, do svojih lastnih pripadnikov, saj ji v gonji za preživetje vladajo predvsem nagoni, od čustev pa le strah, sovraštvo in sum v bližnjika. Poudarek torej leži na *praksi* medčloveških odnosov v ogroženi skupnosti, zato so ti odnosi prikazani v svoji grobi čistosti, brez kakršnekoli ideološke navlake, ki bi lahko vodila posameznikova dejanja; ljudem gre izključno za preživetje, pri tem pa v izbiri sredstev ne utegnejo biti rahločutni, ljubezen v odnosu med moškim in žensko ter ljubezen do soljudi nasploh je načrtno in dejansko odsotna. Vsak poskus ljubezni je celo naglo zatrt. V tem abstraktnem socialnem okviru pa avtorica tudi subtilno proučuje psihologijo ženske, njene socialne odnose pa razširja navzven, v (širše) proučevanje človeka. Človekov etični temelj nenehno preskuša z različnimi metodami razčlovečevanja, ki jih prikazuje brutalno veristično.

Kalina kot Filijin alter ego ima v opisani družbi veliko prednost pred, recimo, Kafkovim Josephom K.-jem, saj ji sčasoma uspe razumeti strašljive, nerazumne dogodke, prepoznati mehanizem sistema, ki je s svojo brezhibno piramidalnostjo skoraj neprepoznaven in zato učinkuje na videz metafizično. Obenem Kalina ni nosilka krivde, ker se v nasprotju z večino drugih ljudi ne prilagodi neznosnim razmeram; tudi ne poskuša nesmiselno zrušiti reda, ki ga skupnost s svojo pokorščino implicitno ohranja. V eksistencialističnem prepričanju, da je ob odsotnosti tolažeče transcendence sama odgovorna za svoje življenje, lahko pobegne iz razčlovečene družbe v fizičnem in duhovnem smislu; Kaline namreč ne obletavajo obsesivni prividi ptic kot simbola preteklih muk, kot je značilno za Filio. Kalina zato pravzaprav ne živi v Filijini "ptičji hiši". Konec koncev nosi njen rokopis naslov: *Ciza*, ciza pa je v kontekstu zgodbe realno sredstvo in hkrati tudi simbol pobega, samoosvoboditve, odrešitve od travmatične preteklosti. S tem Kalina in njena zgodba predstavljata novo upanje tudi za Filio, ki se po srečanju s svojo "dvojčico po usodi" z vlakom kot vnovičnim simbolnim motivom na koncu romana odpelje zaželeni duhovni osvoboditvi naproti.

Morda ni naključje, da je Berta Bojetu za protagonistki obeh romanov izbrala ženski junakinji. V sistemu zaprte, represivne, vojaško organizirane patriarhalne skupnosti, ki jo opisuje, je z ženskimi liki lahko še bolj poudarila človekovo odtujenost, stopnje ponižanja in ogroženost, ker je v takšnem tipu skupnosti ženska pač najbolj izpostavljen socialni akter. Opisana družba si moške kot varuhe reda zase pridobi tako, da jim dopušča erotično nasilje nad ženskami; to roman veristično upodablja z vrsto anomalčnih posilstev v nejasno in zato grozljivo opisanem velikanskem haremu ali nekakšni rezervirani javni hiši. Izpostavljenost ženske pa je večja tudi zato, ker ima ženska seveda tudi v tem tipu družbe biološko sposobnost obnavljanja skupnosti in s tem predstavlja (simbolno) možnost spremembe, novega življenja v najsplošnejšem smislu. Pomeni nevarnost za veljavni red, zato je poniževana in zatirana še bolj kot aktivno-pasivni, redu podrejši se moški sotrpini. Morda je ženska, konkretno Kalina, prav zato sposobna aktivnega upora proti redu? Ali zato, ker skrivaj prisega in verjame v možnost ljubezni kot edinega sredstva medčloveških zблиževanj? Sicer pa je v opisanem sistemu tudi

ljubezen znak upora.

Brez poznavanja pisateljjičinega prvenca bi notranja koherenca *Ptičje hiše* morda nekoliko zašepala, saj je Kalinin rokopis rahlo umetno, čeprav fabulativno "možno in verjetno" vnešen v romaneskno celoto. Celota pa s spretno selekcijo dejstev na bistvena, s prefinjenim slogom, ki prepleta simbolizem in verizem, ter z večno aktualno etično tematiko nedvomno kaže podobo avtoričine pisateljske zrelosti.

Postmoderna doba

Konec modernizma

Slovenska literatura po modernizmu

Umetnost in estetsko v postmoderni dobi

LITERATURA